

Patrycja Anna Leśniak-Walczuk

STRESZCZENIE ROZPRAWY

Wychowawczy udział rodziny w kształtowaniu motywacji altruistycznej. Badania empiryczne licealistów

Przedmiotem niniejszej pracy doktorskiej uczyniono wybrane czynniki wychowania w rodzinie pozostające w związku z procesem kształtowania motywacji do altruizmu. Poszukiwanie odpowiedzi na pytanie badawcze o związek między wychowaniem w rodzinie a rodzajem motywacji młodzieży do altruizmu umożliwiły refleksję na ważne zagadnienia pedagogiczne, na wielowątkową i złożoną problematykę uwarunkowań procesu wychowania.

W niniejszej rozprawie przyjęto podział celów badań naukowych na wewnętrzne i zewnętrzne. Celem wewnętrznym było zatem włączanie się w dyskusję pedagogiczną nad rodziną poprzez empiryczną analizę i poznanie związków pomiędzy wybranymi atrybutami wychowania w rodzinie a kształtowaniem motywacji do altruizmu dorastającej młodzieży. Natomiast cel zewnętrzny zmierzał do sformułowania wskazówek ułatwiających wychowywanie i kształtowanie motywacji altruistycznej młodzieży, skierowanych do rodziców, jak i nauczycieli i wychowawców.

Problematyka wychowawczego udziału rodziny w kształtowaniu motywacji altruistycznej posiada swój szeroki kontekst pedagogiczny. Rozprawa powstała na styku pedagogiki rodziny i teorii wychowania. Warto jednak zaznaczyć, że problematyka wychowania w rodzinie mimo bogatej tradycji pedagogicznej wymaga odwołania się do innych nauk takich jak socjologia oraz psychologia. Przykładem mogą być takie zagadnienia jak altruizm oraz motywacje. Dlatego też w pracy odwołano się do wybranych teorii i koncepcji powstałych na gruncie psychologii.

Istotnym argumentem decydującym o znaczeniu podejmowanej problematyki wychowawczej jest fakt, że wychowanie w rodzinie pełni ogromną rolę w kształtowaniu motywacji do altruizmu. Istotna w procesie wychowania jest sytuacja rodzinna, decydująca o przebiegu i jakości wychowania. Poprzez stałe kontakty z innymi członkami rodziny, człowiek zdobywa wiedzę na temat zasad i norm postępowania, relacji międzyludzkich oraz rozwija swoje umiejętności. Należy również nadmienić, że we współczesnym społeczeństwie rozwija się kultura indywidualizmu, która ma znaczenie zarówno dla kształtowania motywacji altruistycznej jak i przebiegu procesu wychowania

we współczesnych rodzinach. Również wcześniejsze poszukiwania badawcze w postaci pracy magisterskiej, artykułów naukowych dotyczących problematyki altruizmu i motywacji altruistycznej doprowadziły do przekonania o potrzebie dalszej analizy rzeczywistości wychowania rodzinnego.

Na gruncie literatury przedmiotu z zakresu pedagogiki problematyką altruizmu i motywacji wykorzystano dzieła między innymi Mieczysława Łobockiego, który analizuje zależność: altruizm a wychowanie oraz Barbary Kromolickiej, prekursorki badań nad wolontariatem.

Całość rozprawy obejmuje wstęp, cztery rozdziały, zakończenie, bibliografia i aneksy. Treść rozdziałów została uporządkowana i ułożona tak, aby zagadnienia ukazywały wieloaspektowość omawianych zagadnień.

W pierwszym rozdziale pracy omówiono kolejno teoretyczne podstawy altruizmu, jego wychowawcze aspekty oraz przedstawiono wybrane badania nad zachowaniami altruistycznymi młodzieży. W tej części pracy scharakteryzowano problematykę kształtowania motywacji altruistycznej, szczegółowo opisując motywację endocentryczną i egzocentryczną. W rozdziale drugim, przybliżone zostały zagadnienia dotyczące atrybutów i specyfiki wychowania w rodzinie oraz jego współczesne konteksty. Następnie zaprezentowano uwarunkowania kształtujące motywacje altruistyczne takie jak system wartości, emancypacyjną i adaptacyjną funkcję wychowania oraz zależnościowy, niezależnościowy i współzależnościowy model rodzicielstwa. Rozdział trzeci dotyczył przedmiotu, celu badań, problemów i hipotez badawczych. Omówiono także zastosowane techniki i narzędzia badawcze oraz scharakteryzowano grupę badawczą. W ostatnim rozdziale czwartym zawarto prezentację zebranych danych empirycznych dotyczących wychowania w rodzinie młodzieży o endocentrycznej i egzocentrycznej motywacji do altruizmu. Następnie przedstawiono weryfikację hipotez badawczych oraz sformułowano wnioski i implikacje pedagogiczne.

Badania zostały przeprowadzone w strategii ilościowej, ponieważ umożliwia ona poszukiwanie związków między zmiennymi i próbę ustalenia prawidłowości w przebiegu wychowania w rodzinie na podstawie ilościowych analiz procesów i zjawisk. Wykorzystanie tej strategii w powyższych badaniach dało możliwość poznania, które z wybranych atrybutów wychowania w rodzinie ma znaczenie w procesie kształtowania motywacji do altruizmu.

W koncepcji badań określone zostały następujące zmienne zależne i niezależne. Zmienną zależną była motywacja altruistyczna (endocentryczna i egzocentryczna). Natomiast zmienne niezależne to czynniki wychowania w rodzinie, które zostały następująco

sprecyzowane: system wartości rodziców, adaptacyjna i emancypacyjna funkcja wychowania oraz zależnościowy, niezależnościowy i wspólnotowy model rodzicielstwa.

W celu uzyskania szczegółowych odpowiedzi na postawione pytania badawcze i weryfikację hipotez badawczych zastosowano następujące narzędzia. Do zbadania zmiennej zależnej:

- Kwestionariusz A-N określający poziom altruizmu;
- Kwestionariusz KEEM Jerzego Karyłowskiego operacjonalizujący motywację endocentryczną i egzocentryczną.

Do zbadania zmiennych niezależnych:

- RVS Skala Wartości Milтона Rokeacha wersja G w adaptacji P. Brzozowskiego - system wartości;
- ankieta własnego autorstwa - funkcja emancypacyjna i adaptacyjna;
- ankieta własnego autorstwa - modele rodzicielstwa.

W pierwszym etapie procedury badawczej wybrano osoby ze względu na wiek i aktywność szkolną (uczęszczanie do liceum) oraz poziom altruizmu. Drugim kryterium selekcji osób do grup badanych był rodzaj dominującej motywacji altruistycznej - endocentryczna i egzocentryczna.

Rozdano w sumie 296 zestawów, z czego wróciło 280. Po odrzuceniu zestawów niekompletnych oraz niespełniających określonych wymogów (rodzina pełna), do opracowania przyjęto ostatecznie 254 zestawy. Badana grupa składała się z 172 dziewcząt i 82 chłopców. Większa część osób w badanej grupie (150 osób) charakteryzuje się egzocentryczną motywacją do altruizmu (skierowana na zewnątrz). Z kolei 82 osoby zadeklarowało endocentryczną motywację (skierowana do wewnątrz).

Analiz wyników badań własnych wskazała na związek pomiędzy wybranymi czynnikami wychowania w rodzinie a rodzajem motywacji młodzieży do altruizmu. Okazało się, że istnieją różnice istotne statystycznie w systemie wartości w zależności od endocentrycznej lub egzocentrycznej motywacji. W grupie młodzieży o endocentrycznej motywacji do altruizmu matki wyżej rangowały „pokój na świecie”, który łączy się z motywacją mieszaną. Ojcowie natomiast wyżej klasyfikują „uznanie społeczne”, które ma związek z motywacją indywidualną. W grupie młodzieży o egzocentrycznej motywacji do altruizmu dla matek istotne są następujące wartości: „wolność”, „równowaga wewnętrzna” oraz „bezpieczeństwo narodowe”. Wszystkie wartości łączą się z motywacją mieszaną. Z kolei ojcowie wyżej oceniają „świat piękna”, „równowagę wewnętrzną”

oraz „uzdolnienie”. Powyższe wartości łączą się z motywacją mieszaną i indywidualną. Można zatem stwierdzić, że przyjęty system wartości przez rodziców w znaczący sposób reguluje proces kształtowania motywacji altruistycznej wśród młodzieży.

Analiza danych wykazała, że zachowania rodziców w grupach młodzieży o różnej motywacji altruistycznej charakterystyczne są dla emancypacyjnej funkcji wychowania, której podstawowym celem jest wyzwolenie potencjału i indywidualnych możliwości dziecka. Szczegółowe analizy wykazały istotną statystycznie współzależność pomiędzy adaptacyjną funkcją wychowania ojca a endocentryczną motywacją do altruizmu. Oznacza to, że im wyższy jest wynik w skali adaptacyjnej funkcji wychowania tym wyższe osiąga wskaźniki motywacja endocentryczna. W zakresie modelu rodzicielstwa okazało się, że w grupach młodzieży o różnej motywacji altruistycznej rodzice preferują współzależnościowy model rodzicielstwa.

Dodatkowo w trakcie badań kontrolowano zmienną dotyczącą płci osób badanych oraz rodziców. Wykazano że płeć rodzica jest moderatorem pomiędzy systemem wartości a rodzajem motywacji do altruizmu. Natomiast płeć dziecka nie jest moderatorem związku między czynnikami wychowania a rodzajem motywacji altruistycznej.

Uzyskane wyniki badań oraz sformułowane wnioski stanowią podstawę do dalszych analiz procesu wychowania rodzinnego w zakresie kształtowania motywacji altruistycznej.

Słowa kluczowe: motywacje altruistyczne, altruizm, wychowanie w rodzinie, system wartości, adaptacyjna i emancypacyjna funkcja wychowania, modele rodzicielstwa